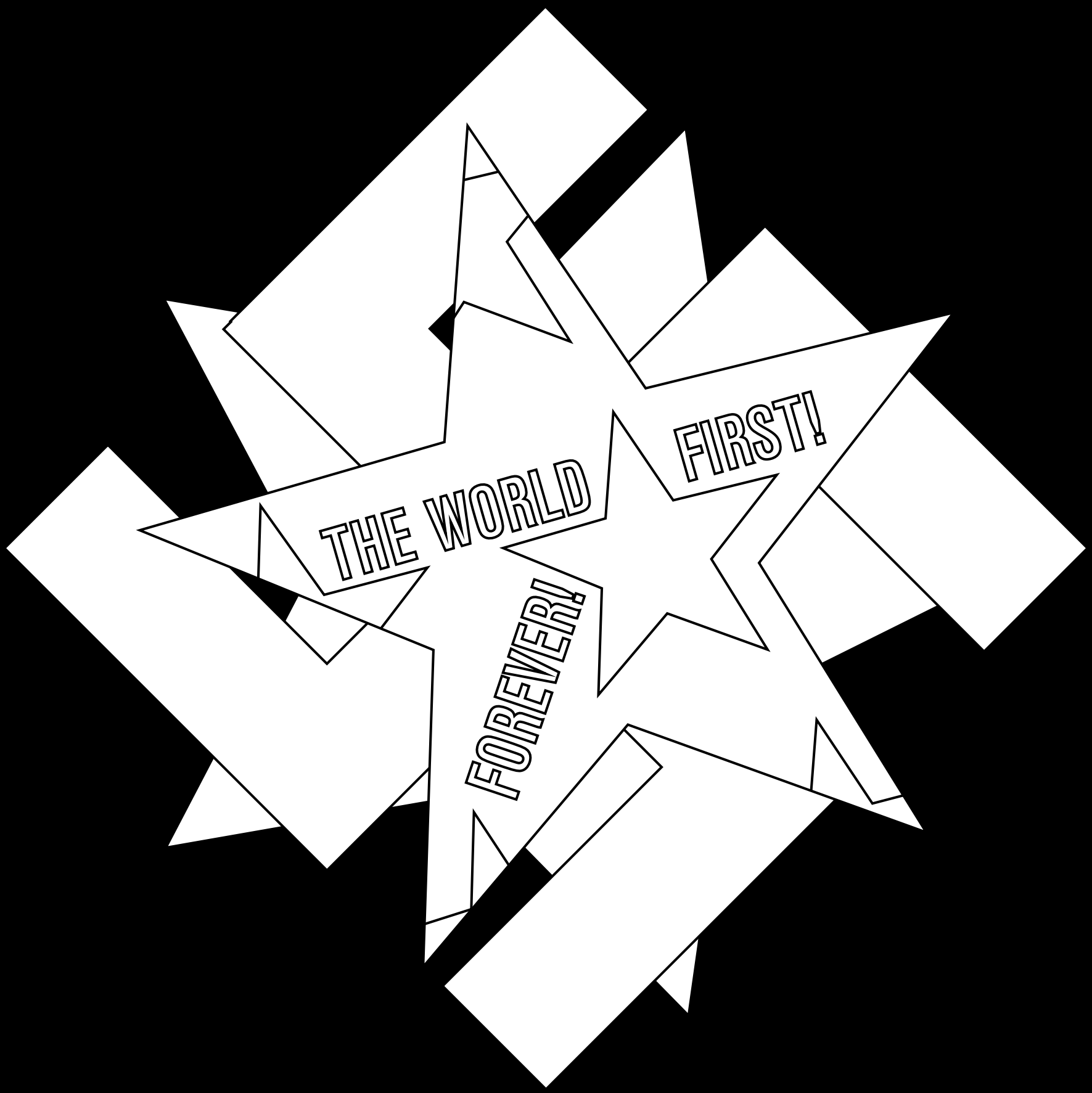
Jazdec /56

Revue súčasného výtvarného umenia
Ročník XV. / 3,00 EUR

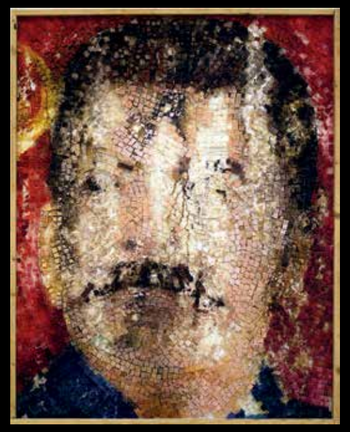

9 771338 077002 06 >

Vyfarbi si svoju budúcnosť!
Rudolf Sikora: *The World First! Forever!*, 2025

TROLL FACTORY

Stano Masár, Matúš Lányi, Ladislav Čarný,
Ilona Németh, Katarína Balúnová

11. Asia – Europe Mediations Biennale 2025
Multiverse – Metaverse, MetaMindHouses
6. 9. – 5. 10. 2025, Städtische Galerie KUBUS EG
Theodor-Lessing-Platz 2, 30159 Hannover

fond na podporu umenia
Z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

www.kubus-hannover.de
www.kunsthalle-hannover.de
www.kulturzentrum-faust.de

Vzdelávací program, ktorý pomôže
študentom a absolventom umeleckých škôl
úspešne sa etablovať a nájsť uplatnenie
v dynamickom prostredí umeleckého sveta.

CURATORIAL STUDIES INSTITUTE

Viac info:
FB Curatorial Studies Institute

fond na podporu umenia
Z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

Jazdec / Revue súčasného výtvarného umenia č. 56 / štvrťročník

Šéfredaktor a editor: Juraj Čarný
Redakčná rada: Richard Gregor, Mira Sikorová-Putišová, Karen von Veh (Univerzita Johannesburg)
Vydavateľ: Inštitút pre dočasné dejiny umenia, Veľká okružná 88, 101 01 Žilina, IČO: 50584740
Autor projektu: Richard Gregor
Návrh, vizuálna koncepcia a layout: Stano Masár
Korektúry: Miroslava K. Valová

Do čísla prispeli: Juraj Čarný, Rudo Sikora, Zuzana Labudová, Mila Haugová, Ida Želinská
Autori fotografií: Archív Ruda Sikoru, Juraj Čarný, Štefan Balázs, Archív Karola Frühaufa, Pavol Hárum
Autorom obálky Revue JAZDEC 56 je Stano Masár
Vychádza pod č. 56 (2/2025), ročník XV.
Dátum vydania: september 2025
Tlač: printio, s. r. o., náklad: 250 ks
ISSN 1338–077X / Číslo registrácie MK SR: EV 3896/09
Kontakt: jazdec.redakcia@gmail.com
Web: www.artdispecing.sk/jazdec
Predplatné a inzercia: jazdec.redakcia@gmail.com

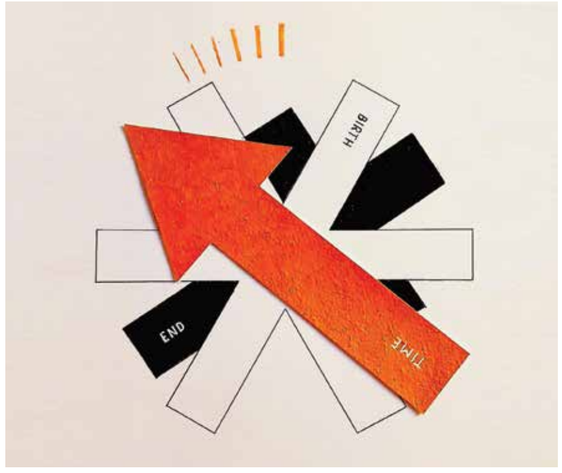
Podpora

fond na podporu umenia

artdispečing.sk

Vydanie časopisu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia, Fond na podporu umenia je hlavný partner projektu.

Kultúrny štrajk!

Rudolf Sikora: *Nekonečný kolobeh života,* 1976/2025

Rudolf Sikora: *The World First! Forever!,* 2025

Juraj Čarný
Rozhovor s Rudolfom Sikorom

Autorské transparenty, s ktorými sa Rudolf Sikora zúčastňuje protestov a demonštrácií.

Juraj Čarný: Celý život si sa v tvorbe venoval témam, ktoré súvisia s dôležitými spoločenskými otázkami, nielen lokálnymi, ale aj globálnymi. Zastával si sa našej planéty Zem a myslel aj na dobro celého vesmíru. Bojoval si proti zlu komunizmu, mečiarizmu, otvorene si protestoval proti aktivitám viacerých nekompetentných ministrov kultúry. Nikdy si sa nebál vystúpiť s otvoreným politickým stanoviskom, tvojím zámerom však nebolo tvoriť aktivistické umenie. Dnes je tomu inak. Prečo?

Rudolf Sikora: Netvorím „aktivistické umenie". Celým svojím životným postojom – či vládnu komunisti, nacionalisti, alebo fašizoidní extrémisti a konšpirátori – to vnímam ako človek a reagujem. Už pred mnohými rokmi som napísal: Netúžime „potulovať" sa po tribúnach. Naše miesto je v ateliéroch, koncertných sieňach atď. Ale práve preto, aby sme mohli robiť to, čo milujeme, musíme niekedy vystúpiť a jasne obhájiť svoj občiansky postoj. Keď naša „ministerka kultúry" povedala, že ona nebude chodiť medzi umelcov – tak sme s Tomášom Marušiakom zobrali môj 220-centimetrový obraz z cyklu *Proti kolobehu zla* a odniesli sme ho vo veľkom sprievode priateľov a širšej kultúrnej verejnosti na ministerstvo kultúry.

Musím podotknúť, že aj v tejto akcii a obraze išlo o moje globálne myslenie, ktoré je ďaleko širšie, ako len protest proti nejakej ministerke. Nie je to aktivizmus v akomsi limitovanom význame: ja vnímam svet komplexnejšie. Nemôžem si len tak robkať v ateliéri, „mastiť" nejaké vecičky a peknučké inštalácie a potom vybehnúť na tribúnu a zarevať, že tu som – protestujem! Medzi mojou tvorbou a napätím vo svete je vždy nejaký súlad, vidno to už od mojich najstarších diel z rokov 1970 – 1973 týkajúcich sa životného prostredia – *Výkričníky*, *Rezy civilizácie* či *Z mesta von*. V roku 1972 vybral Klaus Groh práve *Z mesta von* na obálku svojej kultovej publikácie *Aktuelle Kunst in Osteuropa* (Verlag M.DuMont Schauberg). Moje práce rezonovali v zahraničí, ale v Československu už zúrila normalizácia. Mnohých z nás vyhodili zo Zväzu výtvarníkov, boli sme na čiernej listine, nikde sme nesmeli vystavovať. V tom čase mi v spolupráci s Čechmi a Moravákmi pomáhali Poliaci a Maďari, ale aj Nemci, Američania a Juhoameričania. Pozývali ma, pomáhali pašovať negatívy mojich prác ďalej do sveta. Napríklad začiatkom 70. rokov sa mi podarilo „vypašovať" negatívy do Argentíny, kde v El Centro de Arte y Comunicación Buenos Aires, ktoré viedol Jorge Glusberg, vyrobili poldruhametrové fotografie a vystavovali ich aj na Bienále São Paulo. Vystavovali ich potom po južnej, strednej aj severnej Amerike. CAYC bola dobrá značka. V ich expozíciách som mal diela o ekológii a politike, ktorá životné prostredie ničí. Nikdy som sa nebál vystúpiť s politickým stanoviskom, lebo taký som bol, ale nikdy som to nebral ako akýsi aktivizmus. Je to súčasť môjho normálneho prejavu, môjho myslenia. A ani neviem, čo by sa so mnou stalo, keby som sa nemohol takto realizovať.

JČ: Stratégie manipulácie patria k osvedčeným taktikám všetkých zločineckých režimov odjakživa. Dnes však manipuláciu zastrešujú organizované a dobre financované trollie farmy, ktoré s podporou algoritmov sociálnych sietí spôsobujú totálny kolaps sveta, ako sme ho poznali doteraz. Dezinformácie menia nielen osudy jednotlivcov, voľby na regionálnej aj celoštátnej úrovni, ale dokonca aj zabíjajú. Ako vnímaš problematiku dezinformácií, trollích fariem a sociálnych sietí?

RS: Som presvedčený, že naša civilizácia má najmenej štyri hlavné ohrozenia. Prvé je sústavná devastácia životného prostredia. V roku 2018 som predstavil v Bratislave výstavu *Eko(ko)mix/50 rokov Rímskeho klubu*, v roku 2019/20 výstavu *Konec světa?/ Ekologický komiks* (Ostrava), v roku 2023 *Treťotriedna civilizácia/Od varovania (1970 – 1976) k agónii (2021 – 2023)* (Bratislava) v roku 2024 *Treťotriedna civilizácia* (Levoča) – v každej z nich som poukazoval na to, čo všetko zanedbávame, aby sme životné prostredie ochránili. Na našej planéte žije veľa múdrych ľudí, ktorí vedia, čo treba robiť, ale, bohužiaľ, vedú nás politici, a keď tí počujú napríklad spojenie Green Deal, tak šalejú. Keď nebudeme rešpektovať určité zákonitosti, keď nebudeme predvídať dôsledky vlastnej škodlivej činnosti a snažiť sa ich zvrátiť, tak zanikneme.

Druhou hrozbou je eskalácia zbrojenia. Vlastnoručne si vyrábame ohrozenie svojej existencie – čoraz dokonalejšie zbrane masového ničenia. Za celý svoj život si nepamätám, ako sa to deje v posledných troch rokoch, že sa krajiny prekrikujú vo vzájomných hrozbách použiť jadrové zbrane. Keby sa to naozaj spustilo, je s nami koniec.

Ďalším ohrozením sú sociálne siete, ktoré neuveriteľne pohli s touto civilizáciou a ktoré sú veľmi zneužívané. Keď sa ľudstvu nepodarí zmysluplne vyrovnať s fenoménom sociálnych sietí, budeme všetci ohrození. Teraz si ani nedokážem predstaviť, či sa to vôbec ešte dá. Či už nie je neskoro. Poznám ľudí, ktorí sú doslova zhypnotizovaní: keď vyhľadávajú niečo, čo im konvenuje, siete ich začínajú zaplavovať obsahom podobného typu, vťahujú ich do močiara čoraz užšieho, jednostranného spektra. A tak počúvajú, pozerajú, čítajú stále to isté, viac a viac, už si nepozrú nič iné, už ich nič iné ani nezaujíma. Generujú to rôzni trollovia, u nás predovšetkým ruskí. Len pomerne nedávno sme zistili, že ruskí trollovia zneužívali územie Slovenska oveľa skôr, ako sme to mohli čo i len tušiť. Vybrali si nás ako laboratórium a jeden z najslabších, najmenej „odolných" článkov Európskej únie. A podarilo sa im spracovať aj pomerne vzdelaných ľudí. Som z toho vydesený.

A spomeniem pre niekoho science-fiction – ale zacitujem aj výstrahu Geoffreya Hintona, „krstného otca umelej inteligencie": ľudstvo je „prechodná fáza vo vývoji inteligencie" – biologickým predchodcom, ktorý stvoril svojho digitálneho nástupcu a potom sa stal nepotrebným... A znovu pripomínam: bojím sa, že zneužívanie tohto „vývoja" sa už deje.

JČ: Tvoje umelecké diela sa stali súčasťou viacerých aktuálnych protestov. Prečo podľa teba patrí umenie do ulíc a na demonštrácie?

RS: Kultúra a umenie sú sám život! Nemôžu byť oddelené od politiky, reagujú na stav spoločnosti, človeka, prírodu, na všetko! Zásadne nesúhlasím s tvrdením, že umenie má byť apolitické. Tie najlepšie umelecké diela vznikali ako reakcia na všestrannú činnosť človeka, vývoj alebo stagnáciu spoločnosti. Ako žijem, ako rozprávam, tak tvorím – preto aj 23. decembra 2024, na druhý deň po hanebnom stretnutí Fica s Putinom v Kremli, som hneď ráno vytlačil na dva veľké panely môj obraz z cyklu *Kolobeh zla*, aby som vyrazil na protest, ktorý zorganizovalo združenie Mier Ukrajine na Námestí slobody v Bratislave. Na nasledujúcich januárových mítingoch už medzi ľuďmi kolovali ako protestné plagáty reprodukcie mojich vecí, ktoré dali vytlačiť pani Dubačová a pani Štasselová v počte asi 2 000 kusov. Ľudia mali v rukách moje práce, a tak sa spontánne stalo, že na záberoch z prvých mítingov 3. a 10. januára 2025 má protestné námestie celkom vtipne akoby jednotnú grafickú úpravu – autor: Rudolf Sikora.

Keď som niesol panel s *Kolobehom zla*, ľudia ho skúmali a čítali: sú na ňom rozpadajúce sa „hakenkreuze", rozbité červené a čierne kremeľské hviezdy, ako sa menia, prečiarkujem ich čiernymi pásmi. Prvý obraz z cyklu *Kolobeh* som vytvoril ešte v januári 2021, čiže keď Putin vo februári 2022 napadol Ukrajinu, mal som už tento cyklus premyslený a realizovaný. A presne sa hodil aj v decembri 2024. Nehovoriac o vývoji, ktorý predchádzal premiérovej zrade. Keď *Kolobeh* vznikol, nebol myslený konkrétne len protiputinovsky: vyjadroval moju predtuchu väčšieho, globálnejšie problému; dnes dostáva ďalšie dimenzie – popri náraste ideológií dehumanizujúcich ľudstvo čelíme znásobeným pokusom legitimizovať neodpustiteľné vojnové zločiny Ruska, čelíme banalizovaniu násilia ako takého.

JČ: Skúsme sa teraz preniesť do mysle Ruda Sikoru v čase realizácie *I. Otvoreného ateliéru*. Ako si si vtedy predstavoval rok 2025 a aké posolstvo by si poslal dnešnému svetu, ak by si mal možnosť vrátiť sa do roku 1970 a zverejniť odkaz (manifest) pre budúcnosť?

RS: Prvý otvorený ateliér 1970 sa stal zásadnou udalosťou. Našu budúcnosť som vnímal už vôbec nie dobre, ale chápal som, čo treba urobiť. Obdobie uvoľnenia v 60. rokoch bolo krásne, študoval som už ako 17-ročný na VŠVU, najprv u Dezidera Millyho. A mal som ešte tú výhodu, že som navštevoval aj scénografiu na VŠMU, takže raz do týždňa som bol u Ladislava Vychodila. Tam sme vizuálne riešili aj priestor. Nakoniec som ostal na VŠVU a štyri roky som študoval u profesora Petra Matejku. Keď som neskôr začal robiť väčšie formáty (*Kamenné krajiny* a *Topografie*), Matejka bol nadšený. Profesor Matejka mal vždy prirodzených radosť, úprimne sa tešil, keď videl, ako všetci voľne tvoríme niečo nové; nič nie je lepšie pre mladého umelca. Mňa dokonca

nechal od 4. po 6. ročník pracovať doma. Oženil som sa, narodil sa mi syn a v časti domu na Tehelnej ulici 32 som mohol slobodne tvoriť podľa seba. Bolo to úžasné: robil som svoje a mohol som pritom chodiť do školy, študoval som. Matejka niekedy prišiel, posedel s nami a odchádzal s povzbudzujúcimi slovami. Potom prišiel rok 1968, to som bol v 5. ročníku... A o rok, presne na moje narodeniny 17. apríla 1969, Husák „fantasticky“ pourážal Alexandra Dubčeka. Plakal som pri rádiu... VŠVU som absolvoval aj s veľkým obrazom *Pocta Janovi Palachovi*. V roku 1970 som ešte stihol pripraviť individuálnu výstavu v Galérii mladých, vďaka ktorej mi uverili aj tí, čo dovtedy nepoznali moju tvorbu. Ale už v lete sme mnohí zistili, že nás nikam nepúšťajú, zakazujú vystavovať, nepozývajú, vyčiarkujú z akcií etc. Tak sme začali pripravovať *I. Otvorený ateliér* – výstavu v dome, v ktorom som býval, na Tehelnej 32. Samotný názov *Otvorený ateliér* použil už skôr Alex Mlynárčik pre jednu zo svojich kolektívnych akcií. Ale my sme sa spolu s Vilom Jakubíkom, ktorý býval v našom dome na povale, rozhodli použiť tento názov aj pre našu výstavu. Musím ale pripomenúť!: *I. Otvorený ateliér* mal byť pôvodne otvorený 20. novembra..., ale pracovníci Štátnej bezpečnosti, ktorej nás udali ľudia zo Zväzu výtvarných umelcov Slovenska, ma navštívili a pripravovanú výstavu vyslovene zakázali. Tak sme sa rozhodli výstavu otvoriť o deň skôr: 19. novembra 1970 o 17.00 hod. Už na druhý deň ráno, 20. novembra o 8.00 hodine ma navštívili ešteháci a ukázali mi fotografie z predošlej noci. Celý čas boli medzi nami. Išlo o moje prvé vyšetrovanie ŠtB z dlhého radu nasledujúcich, ktoré skončili až na jar roku 1989.

Na tejto akcii 19. novembra 1970 sa zúčastnili samé osobnosti – začínajúce aj už dobre známe: Milan Adamčiak, Peter Bartoš, Václav Cigler, Róbert Cyprich, Milan Dobeš, Igor Gazdík, Viliam Jakubík, Július Koller, Vladimír Kordoš, Ivan Kříž-Vyrubiš, Otis Laubert, Juraj Meliš, Alex Mlynárčik, Marián Mudroch, Jana Želibská, Ivan Štěpán, Dezider Tóth, Miloš Urbásek a ja...; prítomný bol aj Jiří Chalupecký, ktorý mal na druhý deň, 20. novembra poobede, v našom dome prednášku o Marcelovi Duchampovi; na otvorenie sa prišli pozrieť na nás skoro „všetci“ – kolegovia výtvarníci – začínajúci aj tí starší, naši pedagógovia, teoretici, aj tí budúci, okrem iných napríklad Zuzana Bartošová, medzi českými priateľmi aj Jiří Valoch... Bol to kľúčový moment pri zrode rôznych skupín tvoriacich tzv. slovenský koncept. Stretávali sme sa, spolupracovali, tvorili, diskutovali, pripravovali neoficiálne akcie... Keď dom na Tehelnej 32 v roku 1975 zbúrali, pokračovali sme v tejto aktivite na iných adresách, aj u mňa v byte na Grösslingovej ulici. Hneď v januári 1971 vznikli rôzne spolupracujúce skupiny, ja som začal spolupracovať so skupinou – Igor Gazdík, Július Koller, Stano Filko a ja; potom namiesto Gazdíka prišiel Miloš Laky, Ján Zavarský, potom sa pridali Juraj Meliš a Michal Kern a Tomáš Štrauss, neskôr sme už robili *Sympózium*, vtedy sa k nám pridal Jozef Jankovič. Teraz, keď sa obzriem dozadu, uvedomujem si, že všetci sú už, bohužiaľ, na druhom svete... Akosi rýchlo poodchádzali... Naraz vidím, že z tých všetkých skupín, ktoré som spomínal: štyria, piati, siedmi, deviati, už žijem len ja – zomreli mladší ako ja, okrem Joža Jankoviča, ktorý zomrel presne 79 a polročný – to budem mať ja o tri mesiace. Chýbajú mi. Akosi krátko žili. Nemyslíš?

Rudolf Sikora: *Politikom sveta...*, 2017/2018. Foto: archív autora

Rudolf Sikora a Juraj Čarný na proteste Za budúcnosť klímy a planéty, ktorý sa uskutočnil v rámci celosvetového hnutia Fridays for Future, inšpirovaného švédskou školáčkou Gretou Thunberg

JČ: Kiežby ste všetci žili dlhšie...

RS: Keď zanietene spomínam *I. Otvorený ateliér*, nechcem sa chváliť. Hovorím o ňom takto za nás všetkých. Bola to rozbuška tvorivej energie. Vykryštalizovala sa do fenoménu tzv. slovenského konceptu, ktorý sa stal naším najsilnejším autentickým vkladom do príbehu umenia druhej polovice 20. storočia. Chyba je, že na Slovensku málokto pozná toto obrovské snaženie 70. rokov – hlavne tým, že celé to nadšenie bolo normalizáciou tvrdo diskriminované a hlbšie to vnímali vonku, v cudzine, kam sme usilovne rôznymi spôsobmi naše myslenie, naše práce pašovali, a tam si našu tvorbu vážili.

JČ: Tvoja tvorba sa v posledných rokoch stala súčasťou viacerých významných svetových zbierok a zúčastnil si sa viacerých zásadných zahraničných výstav. Ktoré to boli?

RS: K blížiacej sa osemdesiatke presnejšie sumarizujeme moje výstavné aktivity po celom svete a sú to stovky výstav. Na výstavy boli využívané mnohokrát práce, ktoré som „vypašoval von“, pri ktorých som vždy zdôrazňoval, aby mi ich nevracali. Dvakrát sa mi totiž stalo, že mi moje diela zo zahraničia vrátili – potom nastal obrovský cirkus medzi mnou a colnicou s ŠtB, ktorí diela zhabali. A musím znova zdôrazniť, že práce, ktoré ostávali v zahraničí, mi veľmi pomáhali v poznaní môjho výtvarného myslenia, a preto ma aj po revolúcii pozývali do sveta.

Zo stoviek výstav vyberám len niektoré:

Decada del 70., Centro de Arte y Comunicación/CAYC, Buenos Aires, Museu de Arte Moderna, São Paulo (1976);
Aktuelle Kunst aus Osteuropa, Oldenburger Kunstverein, Oldenburg (1982);
Out of Eastern Europe: Private Photography, Massachusetts Insitute of Technology, Boston (1987);
Tschechoslowakische Fotografie der Gegenwart, Museum Ludwig, Kolín nad Rýnom (1990);
Akademie 1993, Akademie der Künste, Berlín (1993);
Europa, Europa: Das Jahrhundert der Avantgarde in Mittel- und Osteuropa, Kunst- und Ausstellungshalle der BRD, Bonn (1994);
Der Riss im Raum: Positionen der Kunst seit 1945 in Deutschland, Polen, Slowakei und Tschechien, Martin-Gropius-Bau, Berlín (1994);
Aspekte/Positionen: 50 Jahre Kunst aus Mitteleuropa 1949 – 1999, Museum moderner Kunst Stiftung Ludwig, Viedeň (1999);
Light Years: Conceptual Art and the Photograph 1964 – 1977, Art Institute, Chicago; Unfree Freedom: An Exploration of Identity in Central Europe, Center for Book and Paper Arts, Chicago (2011);
Code Yellow: Caution – Crisis – Critique: Zone of Resistance, The University of Texas, Dallas (2014);
Ludwig goes Pop: The East Side Story, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum Budapest, Budapešť (2015);
The Penumbral Age: Art in the Time of Planetary Change, Muzeum sztuki nowoczesnej w Warszawie, Varšava (2020);
Bienala Art Encounters 2021, Art Encounters Foundation, Temešvár, 2021;
Československo avangardas: Milanas Knížákas ir Rudolfas Sikora / Czechoslovak avant-garde: Milan Knížák and Rudolf Sikora. Prezidento V. Adamkaus biblioteka-muziejus, Kaunas, 2022;
Terra incognita: Art expedition to an unknown neighbouring land – Czechoslovak art between 1948 – 1989 in dialogue with Liaunig Collection, Museum Liaunig, Neuhaus/Suha (2025) etc.

Spomínam si okrem iného, ako ma pred štrnástimi rokmi pozvali na rozsiahlu výstavu do Art Institute of Chicago (*Svetelné roky: Konceptuálne umenie a fotografia 1964 – 1977*, 2011), v rámci ktorej som mal aj hodinovú prednášku. V zbierke inštitútu sa nachádza 16 mojich vecí, vtedy vystavili časť z nich z rokov 1971/1972. Sám som bol prekvapený, ako vizionársky som uvažoval vo svojich dvadsiatich piatich rokoch. Zrejme som bol aj vystrašený z poz- natkov, ku ktorým som sa dostal na prelome 60. – 70. rokoch, keď som začal študovať ekológiu – kam speje naša civilizácia.

Kým u nás zúrila normalizácia a mnohí sme nesmeli nikde vystavovať, moje pašované diela v cudzine zaujali. Napríklad v Bostone ma v roku 1987 vystavili v Massachusettskom technologickom inštitúte v rámci projektu *Out of Eastern Europe: Private Photography*.

Z dôležitých projektov musím osobitne vyzdvihnúť veľkú medzinárodnú výstavu *Európa, Európa: Storočie avantgardy v strednej a východnej Európe* v Bonne v roku 1994.

Boli tam všetci kľúčoví umelci z tejto časti sveta. Autorov vyberala komisia zložená z desiatich špičkových európskych teoretikov. Zo Slovenska okrem mňa vybrali Jozefa Jankoviča a Alexa Mlynárčika. Pre umelcov, ktorí sa osobne zúčastnili, organizátori pripravili loď, ktorá nás vozila po Rýne. Stretol som na palube Ilju Kabakova a s radosťou som vykríkol: „Ilja, sme na jednej lodi!“ Bohužiaľ, reflexia u nás doma bola malá. Presnejšie, dočítal som sa v jednej „recenzii“, ktorá na toto podujatie vyšla, ako ho autorka prirovnala k televíznemu seriálu Jednoducho Mária. Toto u nás odznelo o výstave, ktorá bola vyhlásená za najlepšiu svetovú výstavu v roku 1994... Uvedomujem si, že na výstave malo byť ďaleko viac umelcov zo Slovenska, oproti Česku to bolo nevyvážené. V ďalších dôležitých medzinárodných výstavách sa zastúpenie Slovenska zlepšilo.

Z posledných rokov som mal veľkú radosť z usporiadania výstavy *El Lissitzky x eR Sikora* v Danubiane (2019), na ktorú Van Abbemuseum v Eindhovene zapožičalo 240 prác El Lisického. V celej budove sme urobili inštalácie, ktoré sa niekedy až dopĺňali – El Lisickij žil v revolučnej dobe, túžil po veľkých zmenách – akoby som v niektorých prácach nadväzoval na neho – ale! s jasným videním, kde túžby jeho skončili... Minulosť/budúcnosť: žijem skoro o storočie neskôr... A vidím, ako svet upadá...

V roku 2020 vybrali o. i. aj moje diela na skvelú svetovú výstavu v Múzeu moderného umenia vo Varšave – *Penumbrálny vek: Umenie v čase planetárnych zmien* (*The Penumbral Age: Art in the Time of Planetary Change*). Bol to prvý rok pandémie, takže dôležitý a krásny projekt nemal vo verejnosti ohlas, aký si zaslúžil. (Ale tvorcovia vydali dobrý sprievodný katalóg k výstave aj v elektronickej podobe.)

V rámci projektu Kaunas – európske mesto kultúry 2022 sami Litovci skoncipovali a vybrali diela na výstavu *Československá avantgarda: Milan Knížák a Rudolf Sikora* (*Czechoslovak avant-garde: Milan Knížák and Rudolf Sikora*).

A momentálne prebieha do konca septembra v rakúskom Korutánsku zaujímavá výstava *Terra incognita: Umelecká expedícia do neznámej susednej krajiny – Československé umenie v rokoch 1948 – 1989 v dialógu s Liaunig Collection*, Múzeum Liaunig. Zo 150 umelcov je 75 z bývalého Československa. Medzi nimi je tam za Slovensko aj môj triptych *Rozbitý kríž – Biely, Modrý, Červený* (á 200 × 140 cm).

Chcel by som ešte spomenúť moju výstavu *Proti zlu* z apríla tohto roku v galériách Pálffy a Statua v Pálffyho paláci na Zámockej ulici v Bratislave. Hlavný odkaz tejto výstavy bol triptych, ktorý ideovo vychádzal z Malevičovho *Čierneho štvorca*, *Červeného štvorca* a *Bieleho štvorca*. Na mojom bielom štvorci je nakreslená kremeľská hviezda prečiarknutá čiernym trojrozmerným hrubým obdĺžnikom, v červenom štvorci je vyrezaná červená kremeľská hviezda prečiarknutá takým istým čiernym obdĺžnikom. A v čiernom štvorci je vyrezaná kremeľská hviezda, preškrtnutá priestorovým obdĺžnikom v ukrajinskej modro-žltej farebnosti. Triptych sa volá *Malevičov odkaz Stalinovi a Putinovi*. Je v tom zakliate Stalinovo šialenstvo proti umelcom spred sto rokov a je v tom zakliate aj šialenstvo Putina nielen proti umelcom, ale proti ľudstvu vôbec, dnes – po sto rokoch.

Zuzana Labudová
Štefan Balázs: Mestá v človeku aj tie mimo neho

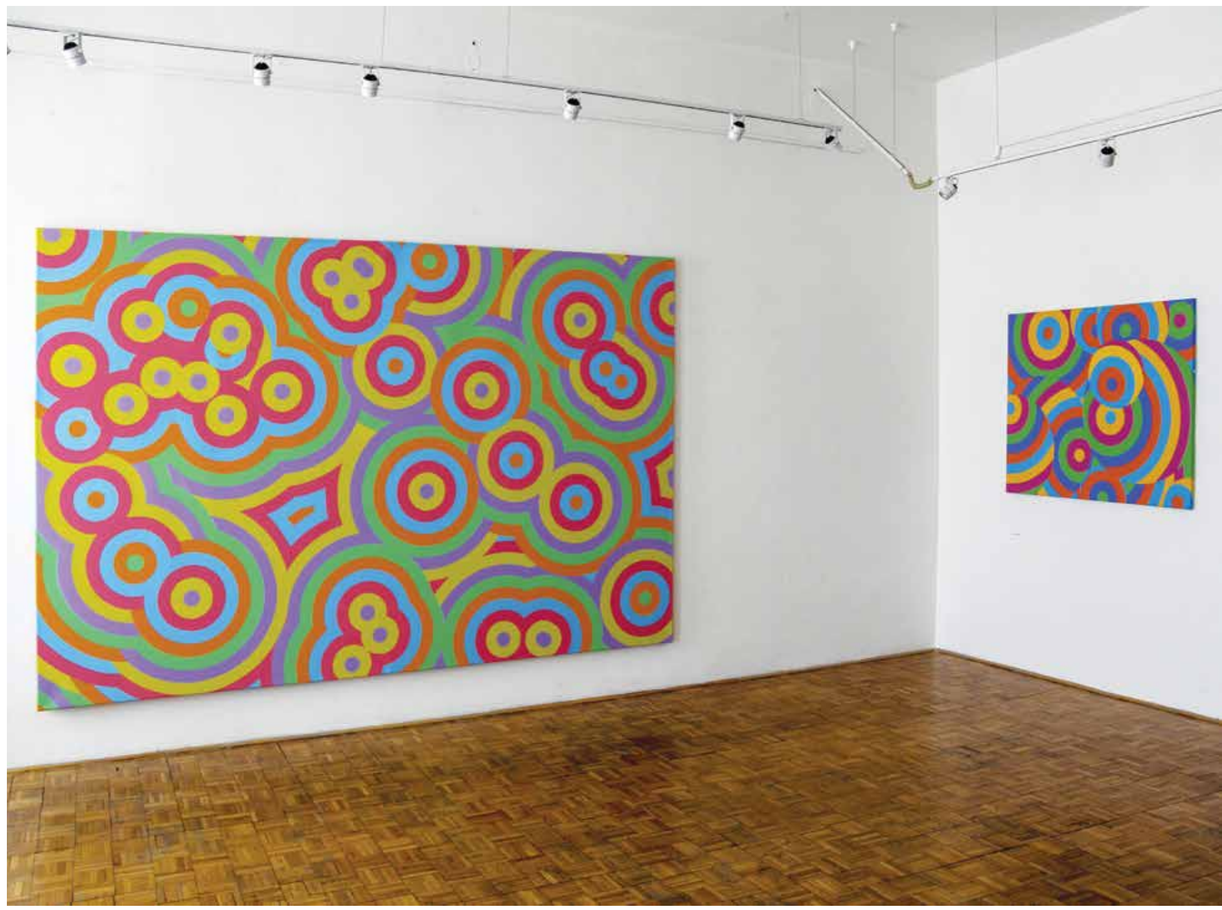
V Mestskej galérii v Rimavskej Sobote sa koná od 17. mája 2025 výstava *Zabudnuté mestá* maliara staršej vrstvy strednej generácie Štefana Balázsa (1958) v kurátorskej koncepcii Gabriely Garlatyovej. Predstavuje maliarske diela, ktoré ťažiskovo vznikali v posledných piatich rokoch, ako ukážku uceleného vývojového súboru, kde dôsledne pokračuje v rozvíjaní svojho výtvarného a myšlienkového programu. Ten je založený na geometrickom znaku podloženom silným a disciplinovaným vnútorným konceptom. Geometria nie je vlastným cieľom, ale prostriedkom v úlohe znaku.

Autorova cesta k súčasnému geometrickému videniu viedla od neoexpresívnej maľby v 80. a 90. rokoch až k ustáleniu geometrického jazyka okolo prelomu milénií. Bola to radikálna, ale aj logická zmena, pretože neustále intelektuálne hľadanie autora pod povrchom vecí, princípov, čo formujú a určujú realitu v jej rôznych úrovniach, ktoré ho viedli v maľbe jeho vlastnou logikou, bolo jeho cieľom. Postupne sa z Balázsovej maliarskej expresie vynorili spevnené a ohraničené geometrické formy a posilňovala sa organizovaná štrukturalita jeho diel. Jeho veľkoformátové, esteticky naliehavé maľby s výraznou intenzívnou farebnosťou – polia zložené z pásov organizovaných do kruhových foriem – vznikli na základe premýšľania štúdií na geometrickej sieti a vedomom definovaní a obmedzení výtvarných prostriedkov vlastným stanoveným a dôsledne uplatňovaným kánonom. Vyjadrovali pohyb nielen v ploche obrazu pomocou optických vlastností geometrie, ale aj v priestore samotného obrazu a za ním či okolo neho. Priestor v Balázsových obrazoch je naplnený pohybom, mení sa, je mnohoznačný, vrstvený a prekrývajúci sa či priepustný, de facto transparentný. Autor sa pokúša z organizovaného centra obrazu alebo niekoľkých jeho jadier, centier či ohnísk vyjadriť prieniky miest, kde sa skrížili symbolické, racionálne, ale aj prírodné kvality existencie. A to ešte aj v obmieňanom časovom dynamickom vrstvení, zániku a opätovnej obnove novým prevrstvením či posunom. Spôsobuje to nevyhnutné vrstvenie a pohyb v ploche obrazu. Zložité a významovo nakumulované miesta sú zdrojom pre jeho maliarske interpretácie cirkulujúcich kruhov, zavinutých špirál a dynamických sietí: archeologické pozostatky odkrývaných mestských a civilizačných štruktúr, nekropol, historické koncepty, napr. renesančných ideálnych miest, filozofické osvietenecké koncepcie barokových záhrad, námestí, sídel, alebo modernistické racionálne mestá založené na sieťach, architektonické sakrálne štruktúry a ich kozmologické vlastnosti, ale aj také mestá/miesta na mapách, ktoré sú mýtické, predstavované, zabudnuté alebo prekryté, jemné, znakové, existujúce napríklad v predstavách a popisoch miest Itala Calvina (*Neviditeľné mestá*).

„Filozof – geometer, ideálny staviteľ a maliar labyrintov našiel v sebe silu, aby sa opäť, tentokrát definitívne, rozhodol pre mesto, aby sa stotožnil s jeho obrazom práve počas vlnobitia veľkého sťahovania, keď veľké a malé mestá, opevnené aj tie neopevnené, tie v človeku aj tie mimo neho, padali ako domčeky z karát.“ (Bogdan Bogdanovič, *Sprievodca labyrintom mesta*)

Mestá vznikajú z krajiny, z nej sa vynárajú, ohraničujú, rozpínajú, postupne definujú svoje vlastnosti a štruktúry, ktoré sú najprv svieže a postupne starnú. Antickí grécki autori verili, že hradby budúcich miest driemu hlboko pod zemou a stačí ich nájsť, aby vyrástlo mesto ohraničené hradbami. Jeho obvod ohraničený hradbami skrýval pomerium, absolútne pevné jadro mestskej existencie ako právne a náboženský vymedzené územie. Ale mestá sú neustále ohrozovanou entitou, či už dobývaním a ničením, alebo zanikajú pôsobením prírodných síl či iných okolností, vojnami, zánikom obchodných ciest, zdrojov či iných dôvodov svojej existencie. Vrstvia sa tu nánosy kultúr, ktoré prekrývajú tie predošlé, nanovo ich predefinujú, použijú, a aj tie nakoniec zakrývajú vrstvy zeme a prachu. Potom sa prácne z nej dostávajú alebo v nej už uviaznu, do krajiny sa potom opätovne ponárajú, zabúdajú, zaspia v nej. Niekedy sa pod tým istým menom posúvajú na iné miesta, putujú z rôznych dôvodov. Sú univerzálnou formuláciou túžob, znakov, pamäti, sú kódovanou rečou vytvorenou priebehom kultúr v nich, výsledkom rôznych civilizačných procesov a konceptov, ktoré sa v čase zároveň rôzne prekrývajú, zaostávajú, progresujú. Mená Balázsových veľkoplošných obrazov odkazujú na takéto pochopenie svedkov a dokladov týchto zložitých procesov, teda existujúce aj neexistujúce mestá (*Larsar, Orsippa, Zoaris, Kallatum, Hamokar, Karana, Kansapir...*). Vedome pracuje so skreslením ich názvov, aby svojimi tajomnými menami pripustili možnosť dávneho poriadku mesta alebo vieru v jeho možnú univerzálnu organizáciu, kde mestá sú nakoniec ľudským odrazom kozmických princípov. Preto obracia svoj zrak aj do *Deep space II* (2019), prostredníctvom optického oka Hubblovho teleskopu, ktorý odhaľuje vesmírne deje, a hľadá tu tiež podobnosti v organizácii sveta dole.

Balázsove znakové mapy obrazov vznikajú z pevne sformulovanej a vedome vlastnými stanovenými pravidlami obmedzenej výtvarnej reči foriem. Ide o vlastný autorský kánon založený na obmedzení možností výtvarných prostriedkov, o zúžené pole s vlastnou optikou foriem. Op-artové vlastnosti (ku ktorým pohľad na diela zvádza) sú vedľajším produktom jeho kompozícií založených na pravidelných geometrických štruktúrach, no autorom používaný analytický princíp – ako hovorí kurátorka výstavy – odkazuje aj na ranú modernu a jej spôsob hľadania nového jazyka a funkcie obrazu, overovaného súčasnou paměťou a odkazom na civilizačné dedičstvo. Výrazná farebnosť Balázsových obrazov tiež nevyplýva zo symbolického významu farby, ale z toho, že sa snaží udržať ich rovnocennosť rovnakou intenzitou každej z nich, tak, aby ani jedna nebola dominantná, nadradená. Ide o vyváženú intenzitu v spolužití farebných tónov vedľa seba, pričom každý predstavovaný fenomén zastupuje len sám seba svojou farbou. Farba je organizovaná do pásov rovnakej šírky, a tie sú tiež kanonizovanou stopou autora, bez viditeľných vlastností autorského maliarskeho rukopisu či gesta. Prísna organizácia kruhových sústredených tvarov vyplýva z matematických, geometrických a filozofických aplikácií autora do jeho maľby. Dynamický rozklad tvarov do segmentov v obrazoch *Orsippa* (2022), *Zoaris* (2024), *Kansapir* (2023) *Derbid* (2024) je vedomým vnesením prvku náhody ako odrazu teórie chaosu do organizácie obrazu: plátno autor náhodne poskladá a jeho záhyby sú určujúcim momentom pre rozklad a smerovanie fenoménov organizovaných dynamických centralizovaných štruktúr, ale s premysleným zachovaním všetkých daných a známych výtvarných vlastností. Princíp vrstvenia farebných plôch a kruhových výrezov tvarov v plastickom reliéfnom alebo basreliéfnom výraze, je ďalšia novšia poloha vyjadrenia autora v skladaných vrstvených papierových reliéfoch napr. *Batam* (2023), *Imgur* (2025), *Doura* (2024), *Bilim* (2024) predstavených na výstave. Rozklad plochy obrazu na jeho skladané segmenty pravidelných geometrických tvarov v plošných nástenných centralizovaných kompozíciách *Erebtum* (2019), *Hamat* (2019), *Hatra* (2019) vyústil aj do plnoplastickej interpretácie archimedovských a platónskych geometrických objektov reprezentovaných na výstave archimedovským mnohostenom *Hippia* (2022). A to je ďalšie logické vyústenie Balázsovej maľby v ním sformulovanej autorskej filozofii. Aj to dokladá, že Balázsov tvorivý vývoj predstavuje skôr ojedinelý zjav maliara – solitéra u nás, ktorý intenzitu pôvodnej expresie podriadil vedome hľadaniu a jasnému sformulovaniu vyjadrenia univerzálnych štruktúr existencie na obmedzených plochách obrazov, do ktorých diváka intenzívne vnára.

Pohľad do výstavy Štefan Balázs: Zabudnuté mestá v Mestskej galérii v Rimavskej Sobote. Zľava: Štefan Balázs: *Deep Space,* 2019; Štefan Balázs: *Emnan,* 2023. Foto: archív Štefana Balázsa

Mila Haugová
Danube Štúrovo: niveau stable...
AquaPhone Štúrovo – Esztergom 2006 – 2025

Dunaj ustálený, alebo aj niveau monte, hladina stúpa, niveau baisse, hladina klesá: som počúvala v detstve z rádia hydrologické správy v krásnej francúzštine.

Dunaj v Štúrove som spoznala až v roku 2008 (prekladala som z nemčiny švajčiarsku poetku Zsuzsannu Gahse (zaujímavú príbehovú báseň 3. *kocka o Dunaji*) a zároveň som uvidela najúžasnejšiu & najväčšiu performanciu v prírode pri moste Márie Valérie nazvanú AquaPhone: poézia prenášaná vysielaním z oboch strán Dunaja (tá druhá strana je historický OSTRIHOM): v troch jazykoch – po slovensky, maďarsky a nemecky: sprevádzaná hudbou pre violončelo & klarinet sa vznášala nad Dunajom širokým viac ako pol kilometra, nad zelenkavými oblúkmi elegantného mosta... Poslucháči stojaci na moste alebo oboch brehoch Dunaja. Ja s priateľmi v strede mosta, kde je vodná hranica oboch susediacich krajín... Hlasy & jazyky & hudba & vlny a farby vody sa prelínali v chvejúcom sa vzduchu júnového podvečera.

Ako je vôbec toto možné, pýtala som sa ja a určite aj vy, vážení čitatelia Jazdca, máte podobné myšlienky. Otázky.

Pokúsim sa postupne odpovedať... urobiť sondu do jedinečného podujatia s názvom AquaPhone. Nápad prišiel od Hanneke Frühauf a realizáciu uskutočnil Karol Frühauf (rodák zo Štúrova žijúci vo Švajčiarsku v Badene) a samozrejme spoločenstvo priateľov zo Štúrova: Juraj & Žofia Himmler – organizátori nielen AquaPhonu, ale aj festivalov kníh, vernisáží besied, diskusií, Eva Uzsák dlhoročne trojjazyčne prepožičiavala svoj melodický hlas rôznym textom a tiež spolu s Milou Haugovou organizovala creative writing pre študentov gymnázia v slovenčine aj maďarčine, prenos technicky zabezpečovali Roman Laščiak a Pavol Prockl, zvukoví inžinieri.

Dušan Csekes sa stará o pohodlné ubytovanie účastníkov a hostí. Je to viac ľudí, ale jeden organizmus = AquaPhone.

Roky pochodujú v spomienke, noví autori: dialogický Michal Hvorecký, tajuplný Lajos Párty Nagy, vždy angažovaná s témou emigrácie Irena Brežná, podnetný Gabriel Varró, vnímavá Jana Bodnárová, Ilma Rakusa... so slovinsko-maďarskými koreňmi, ale teraz je tu ako Švajčiarka...

„*Bolo to ako ísť po vode*," napíše prvý pozvaný skvelý básnik Švajčiar Klaus Merz v roku 2006.

Vtedy sa začala zatiaľ 19-ročná história AquaPhonu.

Vlastne sa začala dávno predtým: V roku 1944 ustupujúci nemeckí vojaci vyhodili do vzduchu most Márie Valérie a tak zostali roztrhnuté rodiny a priatelia na oboch brehoch bez možností stretávať sa a rozprávať. A vtedy sa stala nádherná vec (zárodok AquaPhonu bez techniky), ľudia na oboch brehoch sa za pokojného počasia hlavne v lete podvečer naklonili tesne nad hladinu Dunaja a hlasne odovzdávali svoje správy: radosti a žiale ponad hladinu pokojného velebného Dunaja, C. G. Jung by sa potešil dôkazu svojej hypotézy o kolektívnom podvedomí tentokrát v ohromne pozitívnom a jedinečnom úkaze hovorenia cez/ponad neustále plynúcu rieku.

AquaPhone a jeho tvorcovia to priviedli k úžasnému predstaveniu jednej básne v troch jazykoch sprevádzané (pre tento jediný večer) hudbou skomponovanou a hranou naživo. O hlboký hudobný zážitok sa roky tvorivo starali švajčiarski hudobníci Alfred Zimmerlin, skladateľ a violončelista, a Markus Eichenberger, hráč na klarinet a saxofón.

„*... Hudba je najpevnejší most,*
tých mostov nikdy nie je dosť.
(...)
Srdce je najpevnejší most,
tých mostov nikdy nie je dosť."

Majstrovsky to čistým rýmom spojí v roku 2008 drahý priateľ Tomáš Janovic.

A tak to plynie ďalej celé roky ako rieka, ktorá sa raz pomaly rozhýbava, obmýva pevné stĺpy mosta spolu s básňami a hudbou. Pod mostom sa občas preplavia lode, na moste limuzínovo plynú autá, prechádzajú sa ľudia, zastavujú sa a počúvajú: ja znova a znova stojím presne v strede mosta na riečnej hranici Slovenska a Maďarska a počúvam v miernom vetre: tri jazyky sa splietajú vo vzduchu spolu s ozvenou nad podvečerným júnovým slnkom zaliatym mostom: medzi dvomi brehmi rieka spájajúca nás so vzdialenou deltou & morom...

Možno všetci, ktorí počúvame, myslíme na to isté... alebo iné.

Na stretnutia rozhovory neopätované lásky dlhé priateľstvá, detstvo s maminou rukou, na otca, ktorý večer prichádzal.

Alebo sa usmejeme nad veršom Zoltána Csehyho „*A víz alól nem lehet énekelni*" *(Pod vodou sa nedá spievať)*, ale čo veľryby?

Vydávajú krásne zvuky, ale v inej frekvencii. Nemáme more.

Možno preto nám občas chýba jeho nekonečno... ticho... aj neustály pohyb...

V roku 2015 sa textom pre performance pridali k ostatným tvorcom aj dvaja, ktorí sa o AquaPhone najviac zaslúžili – Hanneke & Karol Fruehauf textom Premostenie-Áthidalás-Brueckenschlag, preklad: Eva Soltész a Mila Haugová.

Báseň venovaná Karolovej mame Viere Frühaufovej končí nádejne: „*My ti sľubujeme, že budeme vždy s tebou a pre teba prechádzať cez most. A dúfať, že na druhej strane nájdeme priateľov.*"

Ach, áno, preklad je vlastne tiež most, preloží nás z jedného jazyka do druhého, z jedného na druhý breh troch jazykov, spletených pri performance do ligotu vrkoča (ako prúd rieky) slovenčiny Dunaj – nemčiny Donau – maďarčiny Duna. Aké krásne a ťažké a zmysluplné je prekladanie: dať svoj jazyk inému textu. Klobúk dolu pred všetkými, ktorí pre AquaPhone prekladali...

Teraz dovoľte, vážení čitatelia, veľkú retrográdnu slučku v čase, do histórie prechodov cez Dunaj pri Štúrove:

Roky 1000 – 1215 plťou, pešo cez brod, 1215 – 1585 veslovanou kompou, 1585 – 1683 plávajúci most... 1762 – 1842 lietajúcim mostom (lanovou kompou), ach, aké úžasné názvy (takúto kompu som zažila na Dunaji v rakúskom Ottensheime: jedinečný zážitok, bola som o 12.00 na poludnie jedinou pasažierkou), 1842 – 1895 pontónový most a teraz historický okamih – 28. septembra 1895 odovzdali most Márie Valérie verejnosti. Potom dvakrát most vybuchol, 1919 a 1944, a po dlhých rokoch šepkania a výkrikov ponad vyše pol kilometra široký Dunaj sa tu od 11. októbra 2001 elegantne znova dvíha nad krásnymi brehmi...

Byť mostom.

Byť predtým a trvať potom.

Trpezlivo čakať v piesku dna: na lásku, na porozumenie, na slobodu, na správne slovo, priateľské gesto. Zraniteľne byť.

Posielať z brehu na breh svoje tajomstvá, svoje papierové loďky, výletné lode, vlečné člny... malé kajaky a kanoe, drevené rybárske člny s chaluhami.

Byť mostom pre život.

Striedajú sa mená básnikov prekladateľov, vydavateľov kníh, ktorí pri Dome strážcu mosta a v jeho záhrade vystavujú knihy.

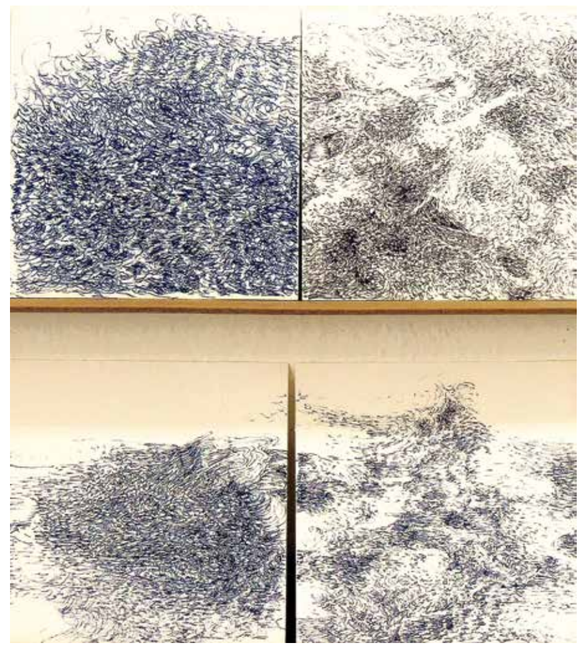
Pri jednom sa pristavíme. Vydavateľ Albert Marenčin vydal v roku 2016 k 10. výročiu knihu *AquaPhone Štúrovo – Esztergom 2006 – 2015*, so všetkými trojjazyčnými textami & fotografiami hrdého skvelého mosta zo všetkých strán & zábery z čítaní cez rieku, besied s pozvanými hosťami, z rôznorodých hudobných vystúpení, zo spolo-

AquaPhone 2007: Obecenstvo na moste Márie Valérie

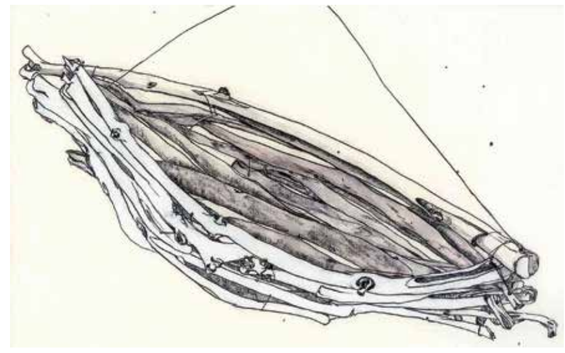
23. Strážkyňa mosta Sandra Riche z Nemecka: Gymnastika na moste

62. Strážkyňa mosta Haviva Jacobson zo Švajčiarska: Voda Dunaja, výrez

59. Strážkyňa mosta Fuyu Yeh z Tajvanu: Panoráma na textile

40. Strážkyňa mosta Brandi Martin z New Yorku: Loď z materiálu naplaveného Dunajom

39. Strážkyňa mosta Julia Gutekunst z Nemecka: Zrkladlová štvrtina stola

čenských posedení s podporovateľmi podujatí, s návštevníkmi... s výtvarným umelcami z rôznych častí sveta, ktorí boli rezidentmi (zo 65 rezidentov bolo vyše 60 % výtvarníkov) v Dome strážcu mosta, bývali tam tri až šesť mesiacov, tvorili a inšpirovali sa Dunajom a ľuďmi, ktorí pri ňom a s nimi žijú, dohovárali sa rôznymi jazykmi: rukami-nohami a hlavne srdcom, ktoré je najdôležitejším mostom, ich úlohou bolo denne skontrolovať most, pracovať s deťmi, mať výstavy a diskusie s obyvateľmi, darovať dielo do galérie Strážcu mosta, vystaviť to, čo počas pobytu vytvorili.

Z výtvarníkov/výtvarníčok, ktorí tu za tie roky pobudli pri Dunaji v Štúrove, sme mohli, žiaľ, vybrať len niekoľko, ale verím, že zaujmú dielami inšpirovanými tečúcou vodou, maľbami, kresbami, fotkami: Haviva Jacobson nechala farby stekať po dlhých pásoch plátna, Janine Gerber vytvorila farebnú škálu v odtieňoch modrej, iní autori vytvárali inštalácie z kameňov, ktoré nazbierali na brehu, konármi, ktoré priniesla voda, poskladali ich do bizarných útvarov... zostali len fotografie a písomné záznamy prác. Mladá výtvarníčka Fuyu Yeh z Taiwanu si urobila pra-krosná (tak presne tkali aj naši predkovia, pra-staré mamy) a utkala dlhý pás čarovnej rieky, ako ju cítila ona (s uzlíkmi meandrov, farby: šedomodrá a piesková). Povedali sme jej o krásnych tkaných tapisériách v Bratislave v Primaciálnom paláci, dcéra dcéry Aimée jej urobila presný plán cesty, ako sa tam dostane. Bola tapisériami očarená (takto sa Strážca mosta premiestnil na návštevu iného mesta na Dunaji). Jung-ki Beak zase urobil z mosta anténu pre prijímač.

Tohoročný AquaPhone s číslom 19 sa konal (ako aj ten osemnásty) trochu ďalej od mosta, pre stavebné práce na maďarskom brehu. Zároveň sa vlani vymenili aj hudobníci a prednášajúci. Stali sa nimi mladí umelci zo Štúrova. Hudbu zložil Ádám Pásztor, zahrali Zoltán Iván (klarinet a poľnica), András Iván (violončelo a viola). Báseň plnú fantázie a rozprávkových motívov s názvom *Adam a žena z Dunaja* napísal akoby presne šitú pre most a Dunaj Markus Kirchhofer (preklad do maďarčiny Zsuzsanna Fodor, do slovenčiny Elvíra Haugová). Performancia začala presne o 18.00 podmanivou hudbou, do ktorej potom trojjazyčne zaznievali melodické hlasy: skvelý herec Dániel Szebellai a výborná Niki Lošonská Dékány.

Hlasy a ozveny sa vznášali nad pokojne tečúcou riekou, poslucháči sedeli na lavičkách, na hrádzi, deti v tráve, preletelo tam malé biele športové lietadlo, prekĺzol vlečný čln, po moste v počuteľnej blízkosti limuzínové bzučanie áut, lietali čajky, na hrádzi sa zastavovali a počúvali rodiny s kočíkmi, bicyklisti, po rieke veslovali kanoisti a kajakári... Presne o 19.00 to všetko zmĺklo a už sme si len niesli spomienku na predročník budúceho 20. jubilejného AquaPhonu.

Ešte na záver by som sa vrátila k radostnej udalosti, ktorá sa popoludní odohrala v záhrade Domu strážcu mosta. Bolo to privítanie malej, ale úžasne krásnej knižočky *Visit Štúrovo* a *Návšteva Štúrova* v slovenskej a anglickej verzii s výnimočnou výtvarnou prezentáciou 63. strážcov mosta Damona Kowarsky & Hyunju Kim, ktorí žijú spolu v Austrálii (ona pochádza z Južnej Kórey). Originálnym spôsobom prispeli k výtvarnému zvečneniu Štúrova, Dunaja, ostrihomskej Baziliky, on precíznymi farebnými kresbami (s pridaním fantázie ku skutočnosti), ona originálnymi farebnými kresbami eurobankoviek v hodnote od 5 do 500 eur k rôznym udalostiam týkajúcim sa histórie mosta Márie Valérie. Neviem, vážení čitatelia Jazdca, či sa budú dať kresby reprodukovať, sú radostné a farebné a nádejné a kôň na moste 10-eurovej snovej bankovky slobodne beží, pod ním slnečnice, mapa Európy, v pozadí slnko a stromy...

Každé oddelenie (rieka) môže byť aj spojenie (most). Rieka je dýchajúca, večná, ľudský hlas chvejúci sa, krehký, pominuteľný.

Prijmite, čitatelia Jazdca, môj reflexívne-básnický hlas o jednom úžasnom podujatí s textami, kde TO výtvarné in-situ zastupuje samotná príroda.

Ida Želinská
Matúš Maťátko: Žiadne zbytočné pohyby

Na tom žltom polootvorenom – polouzavretom kubuse, čo leží bokom od hlavných ťahov v Danubiana Meulensteen Art Museum, na pár kubíkoch vyčlenených (to je asi to správne slovo) pre ilustráciu si už viacerí vylámali zuby. Je to náročný priestor. Stena oproti stene hltá farby, tlmí ich a kontrastuje s obrovskými svetlými plochami, z ktorých ľudia do toho prítmia vstupujú. Ilustrácie, tie nenápadné, skromné formáty, sa v ňom ľahko utopia.

Tentoraz to bolo inak.

Ilustrácie z takmer desiatky kníh Matúša Maťátka do toho priestoru vpadli, ovládli ho a zrástli s ním. Vznikla (bez akýchkoľvek fráz) intenzívna výstava.

A to by tak mohlo byť (na začiatok) všetko.

Veď viete: je „všade“ a je ho „veľa“.

Kráčate Starým (bratislavským) Mestom a narazíte na jeho murály. Aj keď ten pod mostom SNP – medveď k BIB-u – už zmizol, trochu nižšie na spojnici Obchodnej a Špitálskej na ruine, čo ostala po Kryštál bare, stále visia jeho udivení anjeli. Ešte minulý rok sa nedal prehliadnuť jeho ďalší medveď, zvierajúci paragraf: na Jednote v Dúbravici. Tvorí pre Čierne diery aj McDonalds, pre Fusakle aj pre Novú scénu alebo Post Bellum.

No a... ilustruje.

Veď to aj študoval – najskôr u Miloša Koptáka na Súkromnej škole umeleckého priemyslu Bohumila Baču, potom v ateliéri Dušana Kállaya.

Nie sú to len knihy pre deti – tí fakt farební *Lapinovci z letiska* (Trio Publishing, 2015) alebo *Kocúr, ktorý chcel byť drakom* (Elist, 2019) od Viktórie Laurent-Škrabalovej či doslova neónový *Červený vírus a kučeravý Sebastián* (Perfekt, 2016) od Ivany Auxtovej alebo *Prešporské legendy ožívajú* (Litera Production, 2022) od Andreja Csina a Lucie Lackovičovej, kniha, ktorá má v podtitule „*literárna pocta dielu Márie Ďuríčkovej*“, čo ťahá oči kráľovskou modrou na prebale.

Jeho tvorba začala spoluprácou s Danielom Rušarom, s ktorým neskôr vytvoril aj grotesku *Jaro Kriplů* (Paskuda books, 2011) a subtílnu obálku k *Frisbee* (Stilus Press, 2006) pokračoval „ceruzkovými“ ilustráciami v knihe *Žuvot* (Koloman Kertész Bagala, 2018) Tomáša Uleja a nateraz končí reflexiou *Zvieracej farmy* (SnowMouse Publishing, 2023) Georgea Orwella.

Stále, už roky, sa drží „tej“ čiernej linky.

„Motion lines“ sú základom jeho dynamiky, nie iba ohraničením, uzavretím farebných plôch. Spôsob, akým ich tvorí, pridáva na sile (alebo bezmocnosti) príbehom, ťahá ich, zrýchľuje alebo, naopak, spomaľuje.

To ňou prináša do svojich ilustrácií až komiksové pnutie. Výraznými radiálnymi čiarami predlžuje trasy pohybu, a tak navádza čitateľov a čitateľky na to, čo sa v príbehu ešte len stane, vlastne môže stať. Signalizuje to „nečakané“. Keď ju skrúca, ohýba, vytvára ňou až 3D efekty. Pozeráte sa... a ste súčasťou deja.

Stala sa jeho značkou.

A nie samoúčelne. Tým, ako ju neustálym používaním programovo zbavuje výnimočnosti – priťahuje k svojmu dielu „svojich“ ľudí. Spoznajú od neho už čokoľvek, vrástol tou silnou, masívnou čiarou do verejných priestorov, vytvoril ilúziu akoby všetko, čo tvorí, vždy bolo.

Už som to kedysi napísala: ilustrácie Matúša Maťátka sú... také chuligánske. Tú nálepku si sám vypýtal a ostala mu, aj keď rokmi dozrieva, je nielen suverénnejší. Mení sa v štylizácii, viac a viac uzatvára tvary, pracuje s priestorovými efektmi, niekedy dokonca úplne opúšťa fungujúce prvky. Je viac a viac priamočiarejší vo svojom farebnom výraze, v tých traskavých „high explosive“ farbách: modré, ružové neónové podporujú tú vizuálnu jednoduchosť a robia z jeho ilustračných diel expresívny ľahko zapamätateľný a najmä komunikatívny mix.

Sila.

Vystaviť ho tak, aby tomu či tej, ktorá sa na naňho pozerá, dával zmysel, nie je ľahké. Ilustrácia je krehké médium. Bez opory textu, vytiahnutá „len tak“ do priestoru, často stráca svoju intenzitu.

Určite pri inštalácii riskoval.

Nazväčšovanie diel do 3D v zjednotenej farebnej škále, ladiacej so žltým pozadím, mohlo úplne potlačiť subtílnosť originálov, prevalcovať ich. A aj sa to trochu dialo, vznikol balans na hrane možného. Zväčšeniny zapôsobili ako blokátory, pritiahli pozornosť návštevníkov a návštevníčok, a potom ju udržiavali v tempe.

Nedalo sa ujsť.

V obmedzenej palete žltej, ružovej a najmä modrej sa podarilo ilustráciám preraziť „tým žltým priestorom“, ovládnuť ho a vznikla rýchla, hlučná, chytľavá a efektná vizuálna groteska, bez zbytočných pohybov.

V zásade by sme mohli povedať: „nič nové“.

Matúš Maťátko sa predsa vždy vymykal kategóriám, ide až na hranu *low-brow*, tak nejako sa s ľuďmi, čo čítajú, hrá a vyvoláva v nich estetické zneistenie: „Je to naozaj také dobré?“

Značkuje si priestory okolo seba, v krajine aj v príbehoch. Tým, že je ho „veľa“, nie je šanca prehliadnuť ho, stále odniekiaľ vedie rozhovor, vysvetľuje. Rozumie si s príbehmi a rozumie si aj s ich čitateľmi*kami. A áno, aj s tými, „čo sa do umenia nevyznajú“.

A nedialo sa to inak ani na výstave *Maťátkova knižnica*. Chcelo sa vám ostať medzi tými farbami a čiarami, ten priestor vás udržal v sebe.

Jednoducho „to“ zaklaplo.

Matúš Maťátko: Pohľad do výstavy Maťátkova knižnica v Danubiana Meulensteen Art Museum. Foto: P. Harum

Matúš Maťátko: Pohľad do výstavy Maťátkova knižnica v Danubiana Meulensteen Art Museum. Foto: P. Harum

Matúš Maťátko: *Krajina komiksu*, 2017
Foto: P. Harum